

ТВОРЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ ХУДОЖНИКА АНТОНА КАШШАЯ В МУЗЕЯХ ДОНЕЦКОЙ, ЛУГАНСКОЙ ОБЛАСТЕЙ И КРЫМА

Кашшай Елена Степановна – аспірантка, кафедра образительного искусства,
Киевский университет им. Б. Гринченка,
г. Киев

Исследуется творческое наследие закарпатского художника Антона Кашшай в собраниях художественных музеев Донецкой, Луганской областей, а также АР Крым, где находятся работы, охватывающие главные периоды жизни мастера и характеризующиеся высокими эстетическими качествами. Опираясь на биографический и общенаучный методы исследования, анализируются научные работы, в которых освещается факт перемещения полотен в музеи Востока Украины, устанавливается история их экспонирования, осуществляется попытка выяснить их судьбу в коллекциях музеев, которые находятся сегодня на неподконтрольных Украине территориях.

Ключові слова: Антон Кашшай, искусство Закарпатья, закарпатская художественная школа, украинская живопись.

CULTURAL HERITAGE OF ARTIST ANTON KASHAYA IN MUSEUMS OF DONETSK, LUGANSK AND CRIMEA

Kashshay Olena – Chair of Fine Art Department
Art Institute, Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv

The research is conducted on the artwork of Anton Kashshai, a painter from Western Ukraine, that is a part of the collections in museums of Donetsk and Lugansk Regions and the Crimea. These collections contain paintings that cover important periods of the life of the artist and exhibit high aesthetic qualities. Using biographical and general science research methods, the research analyzes the paintings, uncovers the history of their transfer to the museums of the Eastern Ukraine, and ascertains the history of their exhibition. The research will also assess the destiny of these paintings in collections of the museums that are in territories that are not under control of Ukraine.

Key words: Anton Kashshay, Transcarpathian Art, Transcarpathian Art School, Ukrainian painting.

UDC 75.03+7.07-05(477.87)

CULTURAL HERITAGE OF ARTIST ANTON KASHAYA IN MUSEUMS OF DONETSK, LUGANSK AND CRIMEA

Kashshay Olena – Chair of Fine Art Department
Art Institute, Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv

The research is conducted on the artwork of Anton Kashshay, a painter from Western Ukraine, that is a part of the collections in museums of Donetsk and Lugansk Regions and the Crimea. These collections contain paintings that cover important periods of the life of the artist and exhibit high aesthetic qualities.

Research methodology. Using biographical and general science research methods, the research analyzes the paintings, uncovers the history of their transfer to the museums of the Eastern Ukraine, and ascertains the history of their exhibition.

Result. The paper explores the destiny of the artist's heritage in collections of museums in the Donetsk, Lugansk and Crimean regions. Due to the state policy of forming collections of region museums, which was introduced in the Soviet times, there are significant works of the artist's canvases there now. As the military situation has been continuing, special attention is focused on the current location of works and newest information about them. Also, special attention is paid to the analysis of the artistic qualities of the works.

Novelty. The novelty consists in introducing into the scientific field of new artist's canvases and positions of source base. Besides they are studied and systematized.

The practical significance. The research is assessing the destiny of Anton Kashshay's paintings in collections of the museums that are in territories that are not under control of Ukraine.

Key words: Anton Kashshay, Transcarpathian Art, Transcarpathian Art School, Ukrainian painting.

Надійшла до редакції 2.11.2018 р.

УДК 7.071.1+097

ОБРАЗ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В ЕКСЛІБРИСІ БОРИСА РОМАНОВА

Тупік Віктор Олександрович – аспірант Київського університету ім. Б. Грінченка
tvo.creator@gmail.com
ORCID 0000-0001-7977-4567

Шевченкіана – одна з провідних тем сучасної української екслібристики, до якої звертається сьогодні чимало митців. Твори Т. Шевченка надихають не одне покоління, а його образ став символом боротьби українського народу. Дана стаття дає огляд частини творчого доробку Б. Романова, а саме зображення образу Т. Шевченка у книжковому знаку. Увага приділяється виявленню стилістичного пошуку і визначенню творчого задуму автора при розкритті жанрової специфіки. На ґрунті вивченої літератури і натурного обстеження екслібрисів розкривається характер творчого почерку автора і прослідковуються художні особливості у мистецтві малої книжкової графіки.

Ключові слова: екслібрис, книжковий знак, Шевченкіана, творчий доробок, графіка малих форм.

Постановка проблеми. Монументальна постать великого Кобзаря, знайома кожному українцю, а також і широко за межами нашої Батьківщини. Практично у всіх бібліотеках для поціновувача української класичної літератури знайдеться не один примірник творів Т. Шевченка. А наявність екслібриса для такої бібліотеки є актуальним аспектом. Любов людей до творчості Кобзаря, а саме його літературних творів, – ставить перед художником завдання створити відповідний образ, що прикрасить такий примірник власним знаком його володаря. Одним із багатьох митців, що зверталися до творчості Т. Шевченка є Борис Романов, майстер екслібрису.

Актуальність дослідження полягає у виявленні шевченкіани, як однієї з провідних тем сучасного українського книжкового знаку. Особливий інтерес викликає колекція екслібрисів, присвячених Б. Романовим безпосередньо художнім творам та постаті Т. Шевченка.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналізуючи літературні джерела та періодичні видання, слід відзначити, що доробок Б. Романова, а саме його книжкових знаків, досі не був предметом спеціального дослідження. Більшість статей публіцистичного змісту подають лише короткі біографічні дані, або присвячені виставкам митця, що значно ускладнює висвітлення проблеми. Увага здебільшого присвячена шевченкіані Б. Романова. Серед них найбільший науковий інтерес для дослідження становлять публікації П. Нестеренка [3, 4]. Варто зазначити, що окремі питання творчості майстра вивчали О. Абраменко [1], Т. Забирко [2], О. Петренко [5], Н. Покормяко [6] та ін. В історії українського мистецтва яскравими постатями є художники початку ХХ ст., що зверталися до розробок технік друкованої графіки та оновленням її змісту. Серед них – В. Заузе, М. Жук, М. Ковтун, М. Бойчук, В. Кричевський та ін. [7].

Мета статті – виокремити тему шевченкіани на прикладі мистецького доробку українського художника Б. Романова.

Виклад основного матеріалу. Невід’ємну частину творчості Б. Романова займає книжкова графіка. Завдяки своїй доступності у виконанні вона посідає значну роль у мистецтві майстра. Серед його доробку понад 350 цікавих мініатюр, насичених філософським і символічним змістом у поєднанні з легким гумором та іронією, сповнені симпатією до володаря. У роботах автора витончено поєднуються прізвище того, кому присвячується екслібрис, майстерно враховуються вподобання, професія і характер замовника. Роботи здебільшого виконані у техніці лінориту і гравюри на пластику, серед них є й офорти, також присутні у деяких творах, виконаних у цих техниках..

Освіту художник здобув у Харківському художньо-промисловому інституті на факультеті графічного дизайну. 1972 р. почав працювати дизайнером в об’єднанні «Азот» у Северодонецьку. Згодом посів посаду керівника відділу [2]. Вільний час митець присвячував написанню портретів, пейзажів, шаржів. Проте приділяти увагу живопису за межами виробництва було складно; це залежало від наявності майстерні. Тому Б. Романов вирішив зосередитись на графіці, що не потребувала особливих і спеціальних умов для роботи. Ще будучи студентом захоплювався мистецтвом книжкового знаку, тому форма гравюри для нього стала більш привабливою. Завдяки невеликій площині екслібрису він може поєднувати складну композицію з влучним алегоричним змістом.

У наш час мистецтво книжкового знаку популярно не лише серед книголюбів, а й серед поціновувачів мистецтва оформлення книги. Він став предметом взаємообміну, на кшталт рідкісних поштових марок. Графічні мініатюри Б. Романова захоплюють увагу відомих колекціонерів, мистецтвознавців, організаторів міжнародних виставок і видавців, адже митець досяг значних успіхів у їх створенні. Популярність його книжкові знаки здобули не лише в Україні, а й за кордоном. Творчість майстра знайшла своє почесне місце у Міжнародній енциклопедії екслібрисів, що виходить у Португалії.

Доробок майстра налічує понад 400 екземплярів. Їх створено на маленьких шматочках лінолеуму, які стають основою для подальшого тиражування книжкових знаків. Основними замовниками майстра є переважно місцеві шанувальники книги [3].

Постать Великого Кобзаря посідає одне з помітних місць у творчості Б. Романова. «Шевченко і сучасність» – тема над якою вже 32 рік працює художник. Для митця Т. Шевченка – охоронець нації. В своїх творах він зображує ту частину, що живе у душі кожного українця і бере свої початки з

віршів та поем поета. 2004 р. вийшла книга «Шевченкіана Бориса Романова», в якій представлено 27 книжкових знаків. Також шевченківські екслібриси майстра представлені у Шевченківській енциклопедії. 2017 р. світ побачила книга «Мій Шевченко – екслібриси Бориса Романова» [1].

Художник розпочав свою «Шевченкіану» 1986 р.; перший екслібрис із цього циклу виконано для вчителя-методиста зі Северодонецької школи № 4 Л. Первак (Дармограй). Наступного року – для редактора відділу журналу «Українська мова і література в школі» Р. Вітренко. Пізніше художник створював книжкові знаки відомим людям: письменникам І. Дзюбі (Рис. 1), Є. Сверстюку, Д. Павличку, В. Яворівському, співаку, лауреату Шевченкової премії В. Зінкевичу, а також – Музею однієї книги «Кобзар», третьому Президенту України В. Ющенку, заслуженому вчителю України, літературознавцю з Луганщини Б. Павстуху [2].

Для нього стало традиційним щорічно створювати новий екслібрис до дня народження Т. Шевченка. На початок 2016 р. шевченкіана митця складала 44 графічні мініатюри. За тематикою їх можна умовно розподілити на певні групи.

Зокрема, портретні екслібриси, що зображують постать Т. Шевченка на основі живописних і графічних робіт, скульптури, фотодокументів. Так, за центральну фігуру екслібриса І. Дзюбі (Рис. 1) взятий автопортрет Т. Шевченка, виконаний 1874 р.. Тоді поет був засуджений і відправлений як солдат до Оренбурзької фортеці із забороною писати та малювати. Не зважаючи на останню заборону Т. Шевченко написав свій автопортрет, а також виступив учасником експедиції з вивчення Аралу, де створив масштабну серію рисунків олівцем та аквареллю. Фрагмент, виконаний в останній названій техніці «Острів Круг – Арал. Аральське море» використаний як тло для графічної мініатюри. Також зображення Т. Шевченка на засланні стало поштовхом для екслібрисів С. Гальченка та шевченкіани Є. Сверстюка, що створив Б. Романов. Книжковий знак, виконаний для А. В'юника (Рис. 2), зображує молодого художника-поета, взорований на Кобзаря, що пише автопортрет. Поетичну славу Т. Шевченку принесла збірка його творів, яка стала найяскравішою подією в літературному та суспільно-політичному житті України XIX ст.. Композиційну цілісність екслібрису з циклу шевченкіани Б. Романова доповнює образ старця з кобзою та хлопчиком-поводирем. Саме така ілюстрація супроводжувала фронтиспис першого видання «Кобзаря» [2].

У той час екслібрис М. Волги (2004 р.) зображує вже зрілого Т. Шевченка, за образом якого здійсмається державний стяг з гербом України. Робота присвячена 190-річчю від дня народження поета. Одна з останніх робіт художника датована 2017 р. – це книжковий знак Б. Войцехівського (Рис. 3), культуролога та радника-організатора комітету Національної премії України ім. Т. Шевченка. На ньому зрілий Т. Шевченко сидить за аркушем, а в його руці перо. Робота зображує Кобзаря-художника. Тлом слугує малюнок Т. Шевченка, а саме – Михайлівська церква у Переяславі з альбому 1845 р., аркуш № 4.

До наступної групи можна віднести книжкові знаки, створені Б. Романовим на основі мотивів із літературних творів поета. 1990 р. митець розробив екслібрис до 150-річчя видання з портретом Т. Шевченка на тлі «Кобзаря» в оточенні його літературних героїв. Цим же роком датована робота, присвячена письменнику Ю. Щербаку (Рис. 4). Вона поєднує в собі рядки поезії Т. Шевченка «Мені однаково, чи буде...», а також портрет поета. Композиція, що розташована на задньому плані, зображує наслідки Чорнобильської трагедії, радіоактивну хмару, що нависла над Україною.

Слова «...Всі знаєте, а своїї» прикрашають книжковий знак П. Нестеренка (Рис. 5). Рядки з поеми «І мертвим і живим...» присвячуються тим, хто не знає рідної української мови. Твір художника сповнений історично значущих монументів і архітектури, серед яких пам'ятники Б. Хмельницькому і Володимирі Великому та Києво-Печерська Лавра. Але на тлі цих символів вбачаються написи «hot-dog», «shop», «kiev», «lipton», «second-hand», «kafe», «bar», «хлеб», «водка». Такий книжковий знак свідчить про те, що його володар намагається уникнути проникнення іноземних слів у нашу мову. Адже українська мова має безліч синонімів, серед яких можна знайти влучні слова.

Споглядаючи екслібрис для Б. Пастуха (Рис. 6), який видав кілька книг, присвячених творчості Б. Грінченка, В. Сосюри, Т. Шевченка, згадується образ Прометея, прикутого до скелі. Мініатюра створена за мотивами поеми «Кавказ» і датована 2003 р. Видно лише частину руки, кулак як символ боротьби та орла – символу царизму, в якому пізнається двоголовий птах.

Ще один розділ книжкових знаків – це роботи, присвячені пам'ятникам Т. Шевченка, та архітектурним спорудам, пов'язаним з його життям. Однією з тем творчості Б. Романова є зображення хати з Національного заповідника «Батьківщина Тараса Шевченка» в с. Моринці як символу батьківського дому. Шевченкіана М. Томенка (Рис. 7) з присвятою до 200-річчя від дня народження поета, що виконав Б. Романов, зображує хату Т. Шевченка. Над нею розташовано лелеку в польоті, яка здійсмається над блакитним небом, й означає повагу до батьківського дому. Сюжет з

українською хатою можна зустріти в екслібрисах, створених для П. Маги, Д. Павличка, В. Шкляра, С. Мандриченка, П. Прокопова, С. Талан. Хата – унікальний вид помешкання, притаманний українській місцевості і вказує на прямий зв'язок поета з народом. Він великою пошаною сповнений до Т. Шевченка і після його смерті.

Для створення книжкового знака Національного Шевченківського заповідника (Рис. 8) художник взяв за основу меморіал, що встановлено на могилі Кобзаря, осяяний сонцем на тлі мініатюри. На передньому плані представлено пам'ятник Кобзарю, який зустрічає людей на в'їзді до Канева. Кожний елемент гармонійно і змістовно доповнює одне одного. Сюжет на основі пам'ятників, що присвячені Т. Шевченку, знаходить своє відображення в останніх роботах Б. Романова. Серед них варто згадати екслібриси В. Шуліки, С. Мирводи, В. Бакуменко.

Окрім чітких геометричних ліній, орнаментів, пейзажів художник у своїх творах вводить зображення різних ужиткових речей (рушника, лупи, кобзи, пензлів), а також і державних символів (прапорів, гербу і мапи України). Все це у поєднанні з декоративним обрамленням та стилізованими рослинами свідчить про високий професійний рівень майстра. Автор добре володіє технікою ліногравюри, що дозволяє досягти різного ступеня насиченості, вишуканості лінії та виразності абрису.

У своїх роботах Б. Романов уміло і тонко підкреслює контрасти чорного та білого, дотримується чіткої лінії, створює неповторні силуети. Упродовж свого творчого шляху автор продовжує експериментувати із забарвленням. Застосування у книжкових знаках червоного, золотавого, жовтого, блакитного та інших кольорів, оживили графічну однотонність у роботах, де кожний колір друкується на окремій дошці. Поява червоної барви надає роботам особливого емоційного напруження. Таких робіт у майстра кілька, а саме: «Шевченкіана В. Бакуменко», «Шевченкіана Є. Сверстюка», «Шевченкіана С. Мирводи» (Рис. 9). Остання побудована на контрасті червоного та чорного, – у вигляді дороги, яка «перегукується» з прапором українських націоналістів. Цей шлях веде до пам'ятника Т. Шевченку, а на передньому плані зображено кобзу. Книжковий знак створено на хвилі подій сучасності 2018 р., а образ Т. Шевченка є однією із знакових фігур для українського народу.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, Шевченкіана Б. Романова унікальна в своєму роді, адже у кожній мініатюрі автор створює свою розповідь, що є частиною життя та творчості поета. Кожен екслібрис віддзеркалює смаки свого власника з притаманними лише йому особистими індивідуальними рисами. Загалом варто зазначити, що книжкові знаки все більше входять до побуту і несуть охоронну функцію. У них закладено глибоке розуміння шевченкового слова, в яких осмислюється життєвий і творчий шлях Кобзаря. Знайомлячись із роботами майстра, розумієш, що кожен українець має свого неповторного Т. Шевченка. Детальніше знайомлячись із творчим доробком поета, поринувши у світ його віршів, особливостей нелегкого життя, починаєш розуміти безмежність феномену української духовної культури.

Ілюстрації

Рис. 1
Борис Романов, 1993

Рис. 2
Борис Романов, 2001

Рис. 3
Борис Романов, 2017

Рис. 4
Борис Романов, 1990

Рис. 5
Борис Романов, 1999

Рис. 6
Борис Романов, 2003

Рис. 7
Борис Романов, 2014

Рис. 8
Борис Романов, 2015

Рис. 9
Борис Романов, 2018

Список використаної літератури

1. Абраменко О. Шевченкіана Бориса Романова. URL: http://lib-sed.at.ua/news/shevchenkiana_borisa_romanova/2018-03-14-836 (дата звернення: 13.08.2018).
2. Забирко Т. Экслибрис: Шевченкіана Бориса Романова. URL: <http://sever.lg.ua/2014-01-27-ekslibris-borisa-romanova> (дата звернення: 13.08.2018).
3. Нестеренко П. Художник Борис Романов. URL: <https://familytimes.com.ua/mystectvo/hudozhnyk-borisy-romanov> (дата звернення: 13.08.2018).
4. Нестеренко П. Шевченкіана в українському екслібрисі. *Науковий пошук НАОМА*, 2013. № 21. С. 104–117.
5. Петренко О. Шевченкіана в екслібрисі. URL: <http://museum.lib.kherson.ua/ekslibrisna-shevchenkiana.htm> (дата звернення: 13.08.2018).
6. Покоряк Н. Дещо про екслібриси з колекції Національного музею Т. Шевченка. URL: <https://gig.kosiv.biz/1162> : (дата звернення: 13.08.2018).
7. Школьна О. Творчість і мистецько-педагогічна діяльність Михайла Жука в контексті становлення української школи художників фарфору (перша половина ХХ століття) : дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.06. Львів, 2007. 202 с.

References

1. Abramenko O. (2018) Shevchenkiana by Boris Romanov. Retrieved from: http://lib-sed.at.ua/news/shevchenkiana_borisa_romanova/2018-03-14-836 [in Ukrainian].
2. Zabirko T. (2014) Ex-libris: Shevchenkiana by Boris Romanov. Retrieved from: <http://sever.lg.ua/2014-01-27-ekslibris-borisa-romanova> [in Russian].
3. Nesterenko P. (2013) Shevchenkiana in Ukrainian exlibris. *Scientist search NAOMA*, № 21, 104–117 [in Ukrainian].

4. Nesterenko P. (2015) Artist Boris Romanov. Retrieved from: <https://familytimes.com.ua/mystectvo/hudozhnyk-borys-romanov> [in Ukrainian].
5. Petrenko O. (2014) Shevchenkiana in ex-libris. Retrieved from: <http://museum.lib.kherson.ua/ekslibrisna-shevchenkiana.htm> [in Ukrainian].
6. Pokormyako N. (2014) Some about ex-libris collection National museum Taras Shevchenko. Retrieved from: <https://gig.kosiv.biz/1162> [in Ukrainian].
7. Shkolna O. (2007). *Tvorchist' i my'stecz'ko-pedagogichna diyal'nist' My'hajla Zhuka v konteksti stanovlennya ukrayins'koyi shkoly' xudozhny'kiv farforu (persha polovy'na XX stolittya)* [Mikhail Zhuk's creativity and artistic and pedagogical activity in the context of the formation of the Ukrainian school of painters of porcelain (the first half of the twentieth century)] (PhD Thesis), Lviv: Lviv National Academy of Arts [in Ukrainian].

ОБРАЗ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В ЕКСЛИБРИСЕ БОРИСА РОМАНОВА

Тупик Виктор Александрович – аспирант
Киевского университета им. Б. Гринченка,
г. Киев

Шевченкиана одна из ведущих тем современной украинской экслибристики, к которой обращается много художников. Произведения Т. Шевченка вдохновляют не одно поколение, а его образ стал символом борьбы украинского народа. Данная статья даёт обзор творческого достояния Б. Романова, а именно изображение образа Т. Шевченка в книжном знаке. Внимание уделяется проявлению стилистического поиска и определения творческого замысла автора при раскрытии жанровой специфики. На основании изученной литературы и визуального исследования экслибрисов раскрывается характер творческого пути автора и рассматриваются художественные особенности в искусстве малой книжной графики.

Ключевые слова: экслибрис, книжный знак, Шевченкиана, творческое наследие, графика малых форм.

THE IMAGE OF TARAS SHEVCHENKO IN BORIS ROMANOV'S EX-LIBRIS

Tupik Viktor – postgraduate
Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv

Shevchenkiana one of the main modern Ukrainian ex-libris theme, that attracts many artists. Many generations were inspired T. Shevchenko's creative work and he became the symbol of Ukrainian people fighting. This article examines part of creative works of Boris Romanov, namely T. Shevchenko image in bookplates. The article attracts attention to the demonstration of stylistic search and determination of creative idea, exposing a genre specific. Character of the creative handwriting of author considers on the basis of the studied literature and researched of bookplates and artistic features are looked over in the art of small book graphic arts.

Key words: Ex-libris, bookplate, Shevshenkiana, creative improvements, graphic small forms.

UDC 7.071.1+097

THE IMAGE OF TARAS SHEVCHENKO IN BORIS ROMANOV'S EX-LIBRIS

Tupik Viktor – postgraduate
Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv

The aim. The theme Shevchenkiana is distinguished on the examples of the creative work of the Ukrainian artist Boris Romanov.

Research methodology. The author relies on the constructive provisions of the theoretical works of modern Ukrainian art historians and scholars (O. Abramenko, T. Zaborko, P. Nesterenko, P. Petrenko, N. Pokormyako, O. Shkolna). Other information is taken from various artistic publications and online articles.

Results. The Shevshenkiana of Boris Romanov is unique in its way, because an author creates history in each miniature that is part of life and creative work of poet. Each bookplate represents tastes of the proprietor, has the personal individual qualities. Generally the book signs are included in the way of life and carry a guard function. The deep understanding of words of Shevchenko is based in bookplates, which has pondered the vital and creative way of Kobzar. Every Ukrainian has the unique T. Shevchenko that has become acquainted with works of artist. The boundless phenomenon of the Ukrainian spiritual culture becomes clear, when in detail you has met with creative works of poet and has penetrated into the world of his verses and peculiarities of difficult life.

Novelty. The article attempted to show image of the Taras Shevchenko in the bookplates of Boris Romanov.

The practical significance. People interest in development of the Ukrainian modern art in the bookplate of the last quarter of XX – the beginning of XXI century. You can find information about an artist Boris Romanov and his works sanctified to Shevchenko.

Key words: Ex-libris, bookplate, Shevshenkiana, creative improvements, graphic small forms.

Надійшла до редакції 6.11.2018 р.